

بررسی و تحلیل پرندگان در منطق الطیر عطار و تحلیل نمادین آنها

کیمیا تاج نیا

عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد جیرفت

kimiatajnia@yahoo.com

چکیده

نماد یا سمبل یکی از انواع صور خیال شاعرانه است که به دلیل تعدد مفاهیم و ظرفیت معنایی گسترده‌ای که دارد، بخش مهمی از ادبیات ما را به خود اختصاص داده است. منطق الطیر یا مقامات طیور، منظومه‌ای است از عطار نیشابوری که به زبان فارسی و در قالب مثنوی سروده شده است. این اثر، گزارش یک سفر روحانی دسته جمعی است برای یافتن حقیقت و تجربه کمال انسانی که از فقر معنویت رنج می برد و غلبه مادیت بر وجودش برای او ملال آور شده است. عطار در منطق الطیر برای بیان مضامین عرفانی خویش از نماد پرنده، برای تبیین بهتر مطالب سود جسته و نقشمایه پرندگان در تار و پود منطق الطیر او تنیده شده است. در منطق الطیر نام بیست پرنده ذکر شده است که عطار با خصوصیات مختلف، هر کدام از مرغان را که سمبل و نماینده یکی از تیپ های اجتماعی جامعه اند، معرفی می کند. پایان نامه حاضر به روش کتابخانه ای به بررسی و تحلیل پرندگان و نقش نمادین آنها در منطق الطیر پرداخته و شامل پنج فصل است: فصل اول به چارچوب نظری و بیان مسئله اختصاص دارد. این فصل شامل مقدمه، بیان مسئله، ضرورت و اهمیت تحقیق، سوالات تحقیق، فرضیه های تحقیق، اهداف تحقیق، پیشینه تحقیق و روش اجرای تحقیق است. در فصل دوم، به شرح احوال و آثار عطار نیشابوری پرداخته شده است. مبانی و مباحث نظری پژوهش، موضوع فصل سوم پایان نامه را به خود اختصاص داده است. در فصل چهارم، فرهنگ عامه پرندگان و نقش نمادین آنها در منطق الطیر مورد بررسی قرار گرفته و نتیجه گیری، فصل نهایی پایان نامه است.

واژه های کلیدی: نماد، پرنده، سیمرغ، منطق الطیر عطار، شعر فارسی.

مقدمه

یکی از راه های شناخت اندیشه و نظام ذهنی یک شاعر یا نویسنده، بررسی و تحلیل صورت های خیالی اثر اوست و در این زمینه آنچه بیشتر مورد کندوکاو قرار می گیرد، آن دسته از صورت های خیالی است که از دیرباز محل توجه شارحان متون بوده است، مانند تشبیه، استعاره، و انواع مجازها؛ اما کم تر به مبحث نماد پرداخته شده و نمادهای به کار رفته در آثار ادبی قدیم و جدید، بیشتر براساس فرمول استعاره تحلیل شده است. این بی توجهی به نماد، ضمن آن که شارح را در دستیابی به دقایق و جزئیات اثر ادبی ناکام می گذارد، مانع شناخت کامل و همه جانبه سبک و دیدگاه شاعر هم می شود و در نهایت بر اثر پیش فرض های نادرست، حاصل

کار با واقعیت های اثر انطباق نمی یابد [۱]. فرید الدین ابوحامد محمد فرزند ابوبکر ابراهیم عطار نیشابوری، از شاعران و عارفان نامی نیمه دوم سده ششم و نیمه اول سده هفتم هجری است. عطار یکی از نام آوران عرصه فرهنگ و ادبیات ایران زمین است و «منطق الطیر» بی گمان مهم ترین اثر اوست که هنوز هزاران حرف ناگفته درباره آن باقی است. توجه به این اثر از منظرهای مختلف می تواند جلوه های بیشتری از هنر این شاعر نام آور را آشکار سازد. نماد و سخن گفتن به شیوه نمادین از دیر باز همراه و همگام بشر بوده است و حتی فراتر از این می توان برآن بود که «نماد» همزاد انسان است. اگر چه در ادبیات پیدایش سبک خاص به نام سمبلیسم عمری چندین طولانی ندارد، اما انسان در طول تاریخ حتی در اساطیر خود از زبان سمبلیک و نمادین بهره برده است. انسان نخستین به یاری اسطوره ها، معماهای راز ناک جهان طبیعت را برای خود به گونه ای سمبلیک و نمادین توجیه کرده و مظاهر طبیعت همواره مورد توجه او بوده است [۲]. باتوجه به اهمیت نمادپردازی در شعر عرفانی و جایگاه آن در درک معنا و مفهوم مورد نظر شاعر، در این پایان نامه به بررسی همه نقش نمادین پرندگان در منطق الطیر عطار پرداخته خواهد شد. در منطق الطیر عطار، پرندگان از نقش های شگفت انگیز، گوناگون و گاه معجزه آسای برخوردارند. ویژگی های طبیعی پرندگان از قبیل بال و پر، آواز، زیبایی، پرواز، آشیانه، اسارت در قفس و... به همراه سیمای قرآنی و روایی آنها دستمایه های تأویل و تفسیر و نمادپردازی پرندگان را در اختیار عطار قرار داده و وی در بیان اندیشه های پیچیده و نمادین خود از پرندگان به صورتهای گوناگون بهره گرفته است [۳]. عرفان اسلامی دربردارنده زیباترین گهرهای ادب فارسی است که بی گمان سبب تعالی جایگاه هنر اسلامی - ایرانی گردیده است. تحقیق و پژوهش درباره ارتباط و پیوند عرفان اسلامی ایران با اساطیر و افکار ملی این مرز و بوم که در بسیاری جهات در ساختاری منسجم و هماهنگ خود را نشان می دهد، بسیار ضروری می نماید. آثار عطار سرچشمه ای است از دین و تاریخ و ملیت و عرفان که به زبان هنری بیان شده است و شناخت این آثار برای شناخت رفتار و افکار ایرانیان ضروری است و بازخوانی آن می تواند به بخشی از نیازهای انسان امروز پاسخ دهد. عطار و بسیاری از عارفان و صوفیان دیگر نیز جهت بیان افکار و اندیشه های عرفانی خویش از نمادها و راز و رمزهایی جسته اند. از آنجا که آشنایی با رمز و نمادهای منطق الطیر عطار کمک شایانی به تفهیم افکار و اندیشه های